

PRVÝ VOJENSKÝ PREVRAT NA BLÍZKOM VÝCHODE¹

KAROL R. SORBY

SORBY, Karol R.: The First Military Coup d'état in the Middle East. *Vojenská história*, 1, 14, 2010, pp. 52–68, Bratislava.

In October 1932 Iraq was accepted as a member of the League of Nations and the British Mandate was terminated. It was the first modern Arab state to achieve (formal) independence. It was also the first to experience a military coup d'état. Staff Lt. General Bakr Sidqī, Commander of the 2nd division at Kirkūk was, during the absence of his superior, made Acting Chief of Staff and took advantage of his temporary post to carry out a military coup d'état. He established a precedent to be followed many times in Arab politics. The first military coup d'état, originating from new sources of political power, produced an almost complete change in the operation of the machinery of government. No other incident, since the establishment of the Kingdom in 1921, had such far-reaching effects on the internal politics of Iraq.

Military History. Iraq. The First Military Coup d'état in the Middle East.

Irak ako osobitná územno-politická jednotka vznikol až koncom roku 1918 ako výsledok povojnového usporiadania Blízkeho východu založeného na Sykesovej-Picottovej dohode z roku 1916. Ako štát Irak netvoril homogénnu národnú entitu, ale bol rozdelený rasovo, jazykovo, nábožensky a sektársky, čo hlboko ovplyvnilo jeho politický vývoj.²

Najdôležitejším problémom pre tvorcov britskej politiky sa stalo zaistenie britských záujmov v Iraku – bezpečnosť imperiálneho spojenia s Indiou a ochrana irackých a iránskych ropných polí – bez toho, aby bolo treba znášať drahé a ťaživé bremeno priameho vládnutia vrtošivému obyvateľstvu. Vhodným riešením sa ukazoval zmluvný vzťah, ktorý by irackej vláde zveril toľko zodpovednosti ako je možné, aby to neohrozilo imperiálne záujmy a podstatne znížilo výdavky z britského rozpočtu.³

Tvárou v tvár silnejúcemu národnému hnutiu v Iraku, britská vláda nepožiadala Spoločnosť národov o formálne poverenie mandátom, ale namiesto toho sa rozhodla uplatňovať svoju nadvládu prostredníctvom zmluvy s Irakom. Prvú z týchto zmlúv uzavrela na jeseň roku 1922 na dvadsať rokov. Spolu so štyrmi významnými vedľajšími zmluvami potvrdila britskú nadvládu nad Irakom tým, že poskytovala Británii tieto práva: 1. menovať poradcov pri irackej vláde; 2. pomáhať irackej armáde; 3. ochraňovať cudzincov; 4. radiť Iraku vo fi-

1 Štúdia vypracovaná v rámci grantového projektu VEGA 2/0153/09 v Ústave orientalistiky SAV.

2 SHARABI, Hisham B.: *Governments and Politics of the Middle East in the Twentieth Century*. Princeton, New Jersey, D. Van Nostrand Company, Inc. 1962, s. 149.

3 CLEVELAND, William L.: *The Making of a Nationalist. Ottomanism and Arabism in the Life and Thought of Sāṭir al-Husri*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press 1971, s. 202-203.

nančných otázkach a 5. radíť Iraku v otázkach zahraničných vzťahov.⁴ Zmluva tiež umožňovala Británii uplatňovať politiku otvorených dverí, počítala s britskou finančnou pomocou Iraku a ochraňovaním územnej celistvosti irackého územia pred chůfkami iných mocností. Vo svojich životne dôležitých ustanoveniach sa zmluva veľmi nelíšila od návrhu mandátnej zmluvy, ktorú mala schvaľovať Spoločnosť národov v septembri 1921, ale nikdy jej nebola formálne predložená.⁵ Čo sa týka zodpovednosti Británie voči Spoločnosti národov, bola založená na rozhodnutí Najvyššej spojeneckej rady v San Reme 25. apríla 1920, ktorým pridelila Irak Británii ako mandát, pričom sa opierala o článok 22 Charty Spoločnosti národov, ktorý sa zaoberal mandátnym systémom.⁶

Iracká armáda, ktorá sa mala stať nielen národným symbolom, ale aj zásadným nástrojom štátnej moci, bola založená 6. januára 1921, ešte v období dočasnej vlády ‘Abdarrahmāna al-Kajlāniho, v ktorej bol ministrom obrany generál Dža‘far al-‘Askarī.⁷ Po vojne sa irackí liberáli, dôstojníci aj civilisti, ktorí sa zúčastnili Veľkej arabskej revolúcie a potom slúžili vo Fajsalovom arabskom kráľovstve v Sýrii, začali vracaať do Iraku a mnohí spojili svoje osudy práve s armádou.⁸ Počas prvej dekády jej vývoja, v podmienkach mandátu, Briti držali irackú armádu na minimálnych počtoch 7 500 mužov, a jednotkám velili britskí dôstojníci. Iracké vlády mali od začiatku záujem na vytvorení disciplinovanej národnej armády podľa európskeho vzoru, aby udržiavala vnútorný poriadok a stabilitu.⁹

Významným rozhodnutím káhirskej konferencie bolo vytvorenie irackej armády, ktorá sa zakrátko stala jedným z pilierov nového štátu.¹⁰ Vojenské dohody, ktoré boli súčasťou zmluvy, stanovili, že do štyroch rokov za vnútornú a vonkajšiu obranu bude zodpovedný Irak, aj keď Británia mala naďalej poskytovať pomoc a poradcov a Irak nemohol beztretnie ignorovať ich rady. V roku 1921 bolo vytvorenie armády jedným z prvých rozhodnutí novej vlády. Dža‘far al-‘Askarī, bývalý osmanský dôstojník z Bagdadu, ktorý sa pripojil k jednotkám šarīfa z Mekky počas Veľkej arabskej revolúcie, bol vymenovaný za ministra obrany.¹¹ Zorganizoval návrat asi 600 bývalých osmanských dôstojníkov irackého pôvodu, a z týchto mužov pochádzajúcich skoro výlučne z arabských *sunnitských* rodín zo všetkých troch irackých provincií sformoval dôstojnícky zbor novej irackej armády. Najvýraznejším predstaviteľom týchto dôstojníkov bol Nūrī as-Sa‘īd, švagor Dža‘fara al-‘Askarīho, ktorý bol vo februári 1921 vymenovaný za náčelníka generálneho štábu novovytvorenej armády.¹² Títo dôstojníci

4 Treaty of Alliance: Great Britain and Iraq, 10 October 1922. In: HUREWITZ, J. C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record*: Vol. II, 1914 – 1956. Princeton, New Jersey, Toronto, New York, London, D. Van Nostrand Company, Inc. 1956, dok. 39, s. 111-114.

5 SORBY, Karol ml.: Počiatky modernej irackej štátnosti. In: *Historický časopis*, č. 1, 2009, s. 124.

6 LENCZOWSKI, George: *The Middle East in World Affairs*. New York, Ithaca, Cornell University Press 1957, s. 240.

7 AL-CHATTĀB, Radža’ Husajn: *Tašīs al-džajš al-‘irāqī wa tatawwur dawrihi as-sijāsī min 1921-1941*. (Vznik irackej armády a rozvoj jej politickej úlohy od 1921-1941), Bagdad, University Press, 1979, s. 30.

8 MUHAMMAD, ‘Alā Džāsīm: *Dža‘far al-‘Askarī wa dawruhu as-sijāsī wa al-‘askarī fī tāriḥ al-‘Irāq hattā ‘ām 1936*. (Dža‘far al-‘Askarī a jeho politická a vojenská úloha v dejinách Iraku do roku 1936). Bagdad : Maktabat al-jaqza al-arabija 1987, s. 78; SAFWAT, Nadždat Fathī (ed.): *Mudakkirāt Dža‘far al-‘Askarī*. (Spomienky Dža‘fara al-‘Askarīho). London : Laam 1988, s. 178.

9 KHADDURI, Majid: *Independent Iraq: A Study in Iraqi Politics from 1932 to 1958*. London : Oxford University Press, 1951, s. 76.

10 TARBUSH, Mohammad A.: *The Role of the Military in Politics. A Case Study of Iraq to 1941*. London : KPI 1985, s. 73-75.

11 AL-HASANĪ, as-Sajjid ‘Abdarrazzāq: *Tāriḥ al-wizārāt al-‘irāqīja*. (Dejiny irackých vlád). Diel 1., Bagdad, Dār aš-šū‘ūn at-‘aqqāfija al-‘amma 1988, s. 34.

12 An-NUSAJRĪ, ‘Abdarrazzāq Ahmad: *Nūrī as-Sa‘īd wa dawruhu fī as-sijāsa al-‘irāqīja hattā ‘āmm 1932*. (Nūrī as-Sa‘īd a jeho úloha v irackej politike do roku 1932). Bagdad, Maktabat al-jaqza al-‘arabija 1988, s. 144.

pochádzali väčšinou zo skromných mestských rodín, boli samozrejme Arabi a *sunniti*, čím sa zachovávala nadvláda *sunnitov* v dôstojníckom zbore. Dôstojníci s protureckým zmysláním boli čoskoro vyradení, čím dôstojnícky zbor získal prevažne arabské zloženie i orientáciu, aj keď sa tam dostalo aj niekoľko arabizovaných kurdských dôstojníkov.¹³ Vojaci boli regrutovaní hlavne z kmeňových štruktúr, často *š'itských*, ale dôstojnícky zbor sa skladal výlučne z bývalých osmanských dôstojníkov. Vytvorenie nového irackého štátu im otvorilo cestu k moci a vplyvu, ktorú mnohí okamžite využili v nádeji, že získajú bohatstvo a postavenie, s ktorými by inak nemohli počítať v danej hierarchii *sunnitskej* arabskej komunity.¹⁴

Kráľ Fajsál I. poveril 26. novembra 1926 svojho verného prívrženca generála Dža'fara al-Askariho funkciou predsedu vlády. Počas jeho funkčného obdobia sa dostala do popredia otázka povinnej vojenskej služby ako základu pre rozširovanie irackej armády. *Šarífovskí* dôstojníci v presvedčení, že sila irackého štátu spočíva na jeho ozbrojených silách, považovali povinnú vojenskú službu za nevyhnutnosť. V tom čase táto otázka nadobúdala osobitný význam: podľa vojenských dodatkov k Britsko-irackej zmluve z roku 1924, Irak mal do roku 1928 prevziať starosť o vlastnú obranu, ale veľkosť a sila irackej armády boli nedostatočné na zvládnutie danej úlohy. Dôstojníci, ktorí požadovali povinnú vojenskú službu, mali v zásade rovnakú predstavu o povahe irackého štátu a úlohe jeho ozbrojených síl. Aj keď letky RAF (od roku 1922 hlavný nástroj britskej vojenskej sily v krajine) výrazne demonštrovali hodnotu letectva v boji, pre mnohých bývalých osmanských dôstojníkov jedinou zárukou nezávislej štátnosti bola veľká pozemná armáda, založená na povinnej vojenskej službe.¹⁵ Napriek obmedzeným finančným prostriedkom, ktoré mala vláda k dispozícii, zdalo sa jej, že je to najľahšia alternatíva, ktorú si môže Irak dovoliť, ak má ukázať, že je schopný brániť sa.

* * *

Vojenské vlády majú na Blízkom a Strednom východe dlhú tradíciu. V prípade Iraku od vzniku monarchie prevládala hlboký záujem zorganizovať vysoko disciplinovanú národnú armádu. Iracká armáda od svojho založenia v roku 1921 preukázala schopnosť udržiavať vnútorný poriadok a stabilitu.¹⁶ Po získaní formálnej nezávislosti v roku 1930 armáda už nestačila plniť nové požiadavky, keďže bolo nevyhnutné, aby bola strážcom nezávislosti krajiny a zároveň nástrojom na zabezpečovanie vnútorného poriadku. Od polovice 20. rokov 20. storočia sa vlády pokúšali zaviesť povinnú vojenskú službu, ale Británia túto požiadavku tvrdo odmietala. Iracké vlády dlho pripravovali Zákon o národnej obrane, ale podarilo sa ho prijať až 15. januára 1934.¹⁷

V auguste 1933 iracká armáda rýchlo a účinne potlačila nepokoje Asýrcanov, za čo si získala obdiv ako záchranca celistvosti Iraku a veliteľ víťazných jednotiek Bakr Sidqī sa stal národným hrdinom. Vysoká prestíž armády v spoločnosti spôsobila, že rozličné ideologické zoskupenia sa snažili priblížiť k dôstojníkom armády, aby ich získali na svoju stranu. Najväčší vplyv na armádu mali národovci, ktorí dokázali vnášať do armády myšlienky arabskej

13 SORBY, Karol ml.: *Irak na ceste k formálnej samostatnosti*. In: SORBY, Karol ml. (ed.): *Arabský svet v premenách času*. Bratislava : Slovak Academic Press 2009, s. 149.

14 TARBUSH, ref. 10, s. 77.

15 TRIPP, Charles: *A History of Iraq*. Cambridge University Press 2000, s. 61.

16 V roku 1921 bolo organizované jadro armády „na odporúčanie ministra obrany (Dža'far al-Askarī) Rada ministrov vydala nariadenie, že armáda má byť organizovaná, cvičená, vystrojená a vybavená podľa britského vzoru“. In: Colonial Office, *Report... in the Council of the League of Nations on the Administration of Iraq, October 1920 – March 1922*. London, His Majesty's Stationery Office 1923, s. 53.

17 AL-CHATTĀB, ref. 7, s. 115.

vzájomnosti. Je pochopiteľné, že čím väčší vplyv získavali dôstojníci, tým viac sa vlády opierali o ozbrojené sily, a to zákonite viedlo k oslabovaniu kontroly armády.¹⁸ Za týchto podmienok dôstojníci často diskutovali o súčasnej politickej situácii v Iraku a dochádzali k záveru, že armáda by mala riadiť krajinu a pomáhať vytvárať silnú a stabilnú vládu. Tak ako vojenské režimy v Turecku a Iráne dokázali odstrániť cudziu nadvládu a uskutočnili reformy, tak by mali aj dôstojníci v Iraku vládnuť svojej krajine, aby odstránili posledné zvyšky cudzej nadvlády, vytvorili stabilnú politickú organizáciu a nakoniec oslobodili bratské arabské krajiny, ktoré ešte stále bojujú za oslobodenie a zjednotenie.¹⁹ Vláda schválila plán na rozšírenie početného stavu armády na štyri divízie a tento plán sa úspešne zrealizoval za tri roky.²⁰ Hoci za vlády mladého a neskúseného kráľa Ġázīho (1933 – 1939) sa Irak stal arénou kmeňových povstaní a vzbúr, nedošlo k žiadnej zásadnej odchýlke od predošlej politickej línie. Okrem krátkeho obdobia vlády Hikmata Sulajmāna, si štát zachovával svoj panarabský charakter.²¹

Bakr Sidqī, ktorý si počas nepokojov asýrskej menšiny získal povesť schopného a odvážneho vojaka, dlho pozorne pozoroval irackú vnútornú politiku. Mal podporu tak starších, ako aj mladších dôstojníkov armády a bol považovaný za jediného vojaka, ktorý požíval úctu celej armády.²² Jeho schopnosti hlboko zapôsobili na Hikmata Sulajmāna a stali sa dôvernými priateľmi: obaja sa inšpirovali *kemalistickým* Tureckom, ktoré si dokázalo udržať nezávislosť jedine za cenu reorganizácie svojej armády.²³ Hikmat Sulajmān pochádzal z významnej osmanskej rodiny a bol mladším nevlastným bratom generála Mahmūda Ševket-pašu, ktorý v roku 1909 pochodom na Istanbul zachránil *mladoturecký* režim pred porážkou. V irackej politike sa presadil v roku 1933, keď sa ako popredný člen *Strany národného bratstva* (Hizb al-Ichā' al-Watanī)²⁴ stal ministrom vnútra a medzi ľuďom získal úctu za postoje k Asýrskej otázke. Jāsīn al-Hāšīmī, vodca *Strany národného bratstva* ho označoval za človeka, ktorý dokázal „zachrániť“ situáciu, bol potom v marci 1935 poverený kráľom, aby zostavil vládu.²⁵ Za tieto zásluhy a za svoju úlohu v sprisahaní, ktorým sa vodcovia *Strany národného bratstva* dostali k moci, sa Hikmat Sulajmān domnieval, že ministerstvo vnútra mu prá-

18 TARBUSH, ref. 10, s. 120.

19 KHADDURI, ref. 9, s. 78.

20 SORBY, Karol ml.: Britsko-iracká vojna roku 1941. In: *Vojenská história*, 2008, č. 3, s. 90.

21 SORBY, Karol ml.: „Iraq on the Eve of the Second World War“. In: *Asian and African Studies*, č. 2/2008, s. 241.

22 De GAURY, Gerald: *Talāt mulūk fi Baġdād*. (Traja králi v Bagdade). /Preklad z angličtiny /. Bagdad, Maktabat an-nahda al-‘arabija 1991, s. 144-145.

23 AHMAD, Ibrāhīm Chalīl a Dža‘far ‘Abbās HUMAJDĪ: *Tārīch al-‘Irāq al-mu‘āsir*. (Súčasný dejiny Iraku). Mosul, University Press 1989, s. 103.

24 Anglo-irackú zmluvu z roku 1930 považovali politici ako Jāsīn al-Hāšīmī a jeho prívrženci za nedostatočnú pre uskutočnenie národných túžob Iraku. Bývalí členovia *Ludovej strany* (Hizb aš-Sa‘b) a *Národnej strany* (al-Hizb al-watanī) sa spojili a vytvorili *Stranu národného bratstva*. Vodcom strany sa stal Jāsīn al-Hāšīmī a ďalšími významnými členmi boli Rašīd ‘Ālī al-Kajlānī, Hikmat Sulajmān a Muhammad Zakī. *Národná strana*, aj keď oficiálne zostala osobitnou stranou, bola v úzkom spojení so *Stranou národného bratstva* s cieľom bojovať proti zmluve. Tak ako predošlé strany, tieto nové strany mali za cieľ dosiahnuť skutočnú nezávislosť Iraku a líšili sa iba prostriedkami ako to dosiahnuť. In: GROBBA, Fritz: *Irak*. Berlin, 1941, s. 40-47.

25 Vláda bola vytvorená 17. marca 1935. Rezorty boli rozdelené takto: Nūrī as-Sa‘īd zahraničie, gen. Dža‘far al-‘Askarī obrana, Rašīd ‘Ālī al-Kajlānī vnútro, Ra‘ūf al-Bahrānī (šī‘ita) financie, šejk Muhammad Ridā aš-Šabībī (šī‘ita) školstvo, Muhammad Amīn Zakī (Kurd) hospodárstvo a doprava a Muhammad Zakī al-Basrī spravodlivosť. In: Al-HASANĪ, as-Sajjid ‘Abdarrazzāq: *Tārīch al-wizārāt al-‘irāqīja*. (Dejiny irackých vlád). Vol. 4. Bagdad, Dār aš-šū‘ūn aṭ-ṭaġāfīja al-‘amma 1988, s. 80-82.

vom patrí.²⁶ Keby mu bol Jāsīn al-Hāšimī ponúkol toto kreslo, je pravdepodobné, že by sa nebol uskutočnil žiaden prevrat.

Svojím autoritárskym vystupovaním si Jāsīn al-Hāšimī odcudzil mnohých, vrátane kráľa, ktorého čoraz viac znervózňovali premiérove ambície: mal vraj viackrát naznačiť, že pre Irak by bol vhodný republikánsky režim.²⁷ Vážnejšie dôsledky mala skutočnosť, že si zne-priatelil generála Bakra Sidqīho. Ten si bol vedomý kľúčovej úlohy, ktorú zohral pri potláčaní kmeňových nepokojov v provinciách a podozrieval premiérovho brata, Tāhā al-Hāšimīho, náčelníka generálneho štábu (NGŠ), že blokuje jeho postup, napriek tomu, že bol 4. mája 1936 povýšený na generálporučika (al-fariq).²⁸ Osobné sklamanie a pocit neuznania spôsobil, že Bakr Sidqī pozorne počúval plány Hikmata Sulajmāna na zvrhnutie vlády Jāsīna al-Hāšimīho.²⁹ Keď pri zostavovaní vlády v roku 1935 došlo k rozkolu medzi Hikmatom Sulajmānom a Jāsīnom al-Hāšimim, Bakr Sidqī si čoraz viac uvedomoval, že budúcnosť armády bude závisieť od toho, či sa Hikmat Sulajmān stane predsedom vlády. Generál a jeho prívrženci samozrejme očakávali kompenzáciu za to, že mu pomôžu k moci.³⁰ Nasledujúce udalosti ukázali, že ich očakávania boli oprávnené.

Prevrat známy pod menom Bakra Sidqīho nebol pôvodne výsledkom činnosti generála, ale Hikmata Sulajmāna, muža vynikajúcich schopností a všeobecne obľúbeného, ktorý šikovne odhadol silu rozličných protivládnych síl. Tak ako väčšina príslušníkov politickej elity, bol *sunnitom* a žiaden politik neočakával tak netrpezlivo svoj návrat k moci ako on.³¹ Otvorene prevzal iniciatívu, a jeho motívy boli čiastočne idealistické a čiastočne osobné. Hoci v roku 1935 tak ako Jāsīn al-Hāšimī, hral významnú úlohu pri organizovaní opozície proti vláde Āliho Džawdata al-Ajjūbiho, v novej vláde mu nebola ponúknutá funkcia, po ktorej túžil. Preto začal pociťovať nepriateľstvo voči premiérovi.³² Kritizoval protekcionárstvo vo vláde Jāsīna al-Hāšimīho, provokatívne predvádzanie bohatstva a podvody pri rozdeľovaní štátnej pôdy. V Bagdade vytvoril spojenectvo s ľavicou a rozširoval svoje styky s vojenskými veliteľmi.³³ Hikmat Sulajmān mal záujem o reformy a o rýchlejší hospodársky a sociálny rozvoj, pričom jeho modelom reformy bol paternalistický despotizmus Mustafu Kemala. Jeho obdiv k tureckému vodcovi narástol po návšteve Turecka v roku 1935, po ktorej napísal viacero článkov, kde presadzoval zásadný sekularizmus a modernizáciu podľa tureckého vzoru.³⁴ Tento postoj ho priviedol do úzkeho spojenectva s Bakrom Sidqīm a armádou.

* * *

Pravé príčiny prevratu nie sú do podrobností známe. Tajný charakter plánu a predčasná smrť Bakra Sidqīho a jeho dôverníka, veliteľa Irackého kráľovského letectva (IRAF) pod-

26 ŠABĪB, Mahmūd: *Bakr Sidqī wa inqilābuhu al-‘āšif*. (Bakr Sidqī and jeho búrlivý prevrat). Bagdad, Manšūrāt al-maktaba al-‘ilmīja, Dār al-džamāhīr li-s-sihāfa 1992, s. 86.

27 FARADŽ, Lutfī Dža‘far: *Al-malik Ġāzī wa dawruhu fī sijāsat al-‘Irāq fī al-madžāla jni ad-dāchilī wa al-chāridžī, 1933 – 1939*. (Kráľ Ġāzī a jeho úloha v irackej politike v oblasti vnútornej a zahraničnej). Bagdad, Maktabat al-jaqza al-‘arabīja 1987, s. 97-101; Az-ZUBAJDĪ, Muhammad Husajn: *Al-malik Ġāzī wa murāfiqūhu*. (Kráľ Ġāzī a jeho družina). Bagdad and Surrey, Laam Ltd. 1989, s. 136-137.

28 FARADŽ, ref. 27, s. 132.

29 TRIPP, ref. 15, p. 88.

30 ŠABĪB, ref. 26, s. 98.

31 LONGRIGG, Stephen Hemsley: *Iraq, 1900 to 1950. A Political, Social and Economic History*. London, Oxford University Press and Beirut, Librairie du Liban 1968, s. 248.

32 TARBUSH, ref. 10, p. 124.

33 LONGRIGG, ref. 31, s. 248-249.

34 KHADDURI, ref. 9, s. 75.

plukovníka Muhammada ʿAliho Džawāda, dávajú analýzam príčin špekulatívny nádyh.³⁵ Arabské národné cítenie bolo v Iraku sotva nové, ale koniec mandátu a stupňovanie palestínskeho problému mu dávali nové podnety. Vlna fašistickej propagandy valiaca sa z popredných európskych krajín vzbudzovala intenzívne protibritské cítenie. Hoci tieto pocity ovládali aj niektorých starších politikov, najpevnejšie sa zakorenili u mladej generácie vychovávanej počas britského mandátu a teraz nachádzali uplatnenie. Táto orientácia si našla intelektuálne vyjadrenie v založení národných krúžkov, ako bol *Klub al-Mutannā*, ktorého cieľom bolo poskytnúť fórum na diskusiu o panarabizme a Palestíne, vzbudzovať medzi mládežou národné povedomie, šíriť arabskú kultúru, najmä znalosti z arabských dejín.³⁶ Na pochopenie prevratu však treba poznať aj politickú a intelektuálnu klímu, ktorá umožnila Bakrovi Sidqīmu a Hikmatovi Sulajmánovi zmobilizovať dostatočnú podporu na to, aby mohli svoje sprisahanie uskutočniť. Nové myšlienky prenikali Irakom počas 30. rokov ovplyvňujúc vzdelanú vrstvu krajiny. Tieto myšlienky mali dva rozličné zdroje: diktátorské režimy a koncepcie európskej sociálnej demokracie.

Prvým zdrojom boli mocnejšie diktatúry v Európe v medzivojnovom období. Vzdelaní Iračania cestovali po Nemecku a Taliansku alebo čítali o pozoruhodnom hospodárskom a sociálnom pokroku týchto krajín a začali identifikovať pokrok a výkonnosť hospodárstva s autoritárskymi vládami a spoločenskou mobilizáciou. Zdalo sa, že totalitný režim poskytuje účinnejšie prostriedky na zjednotenie rozdrobených krajín a modernizáciu zaostalých spoločností, než to robí ústavná demokracia a systém voľného podnikania, a sľubovali rýchlejší rozvoj, politickú jednotu a väčšiu spoločenskú disciplínu.³⁷ Európske diktatúry, ktoré urobili najväčší dojem na Irak, boli fašistické Taliansko a nacistické Nemecko. Iračania sledovali redukciu parlamentu na poradný orgán, reštrukturalizáciu hospodárskeho systému krajiny a reformovanie vzdelávacieho systému v militaristickom štýle. Avšak autoritársky režim, ktorý najmocnejšie vplýval na Iračanov, predstavovalo moderné Turecko. Ako islámska krajina s podobnými tradíciami a problémami, Turecko ponúkalo dosiahnuteľnejší príklad ako európske režimy.³⁸ Hoci sekularizácia Turecka nemala mnohých podporovateľov medzi staršími Iračanmi, využívanie štátu na podporu rozvoja priemyslu, poľnohospodárstva a vzdelávania, malo širokú odozvu. A navyše, šikovnosť, akú Mustafa Kemal preukázal pri manipulovaní s parlamentom a jeho frakcionárskymi politikmi, sa zdala – najmä vojakom – vzorom hodným nasledovania.

Druhým zdrojom bola sociálna demokracia. Iračania boli skôr inšpirovaní britským labouristickým hnutím ako Sovietskym zväzom. Väčšiu potrebu sociálnych reforiem ako iba politických, uvedomenie si hospodárskej základne moci a nespokojnosť s politikou vládnucej oligarchie politikov a pozemkových vlastníkov, výrazne pocítovali predstavitelia mladšej generácie Iračanov, ktorí ako prví nadobudli vzdelanie západného štýlu.³⁹ Tento smer zdôrazňoval sociálnu spravodlivosť, spravodlivejšie delenie politickej moci a skutočnú hospodársku reformu, nie iba zavádzanie autoritárskych metód. Jadro ľavicového zoskupenia sa vytvorilo v 20. rokoch, keď viacerí irackí študenti navštevujúci Americkú univerzitu

35 TARBUS, ref. 10, s. 124.

36 SORBY, Karol ml.: *Arabi, islám a výzvy modernej doby*. Bratislava, Slovak Academic Press 2007, s. 154; DAWISHA, Aheed: *Arab Nationalism in the Twentieth Century*. Princeton University press 2003, s. 77-78.

37 MARR, Phebe: *The Modern History of Iraq*. Boulder, Colorado, Westview Press 1985, s. 69.

38 As-SABBĀĠ, Salāhaddīn: *Mudakkirāt aš-šahīd al-ʿaqīd ar-ruḡn Salāhaddīn as-Sabbāġ. Fursān al-ʿurūba fī al-ʿIrāq*. (Spomienky martyra plk. gšt. Salāhaddīna as-Sabbāġa. Rytieri arabstva v Iraku.) Damask, Aš-šabāb al-ʿarabī 1956, s. 119.

39 MARR, ref. 37, s. 70.

v Bejrúte založili akúsi Irackú kultúrnu spoločnosť, ktorá však zakrátko zanikla. Začiatkom 30. rokov, keď sa títo mladí vzdelanci vrátili do Bagdadu, začali sa zjednocovať do voľnej organizácie, ktorú neskôr nazvali *Združenie al-Ahālī* (Džamāʿat al-Ahālī)⁴⁰ a po čase začali vydávať vlastné noviny pod názvom *Sawt al-Ahālī* (Hlas rodákov).⁴¹ Do vedenia sa dostali významné osobnosti, ako ʿAbdalqādir Ismāʿīl, marxista, ktorý sa nakoniec stal vodcom *Komunistickej strany Iraku*. Ďalej sem patrili Husajn Džamīl, Chalīl Kanna a Muhammad Hadīd, člen zámožnej a konzervatívnej mosulskej rodiny, ktorý sa stal umierneným socialistom počas štúdií na London School of Economics. V roku 1934 sa im podarilo získať najznámejšieho predstaviteľa reformného smeru Kāmila al-Čādirčīho, ktorý sa krátko predtým vzdal funkcie člena výkonného výboru *Strany národného bratstva*.⁴²

V roku 1935 *Združenie al-Ahālī* pritiaхло aj viacerých starších a vážených politikov, najmä tých, ktorí boli protibritsky naladení. Najvýznamnejším z nich bol Muhammad Džāʿfar Abū at-Timman, *šřita*, ktorý sa pripojil k *Združeniu* po tom, čo sa rozišiel s vodcami *Strany národného bratstva* a Hikmat Sulajmān, ktorý bol s nimi v styku ešte pred vytvorením vlády Jāsina al-Hāšimīho.⁴³ Pristúpením týchto politikov sa význam *Združenia* presunul z intelektuálnej sféry do sféry zápasu o politickú moc. Členovia *Združenia* smerovali svoju pozornosť na otázky sociálnej reformy. Ako reformátori sa usilovali pracovať za uskutočnenie svojich myšlienok ústavným spôsobom v rámci štátneho zriadenia. Uznávali úlohu náboženstva, tradícií a prerozdelenia bohatstva.⁴⁴ V marci 1935 sa sformoval výkonný výbor a doktrína „populizmu“ bola nahradená všeobecnejšou požiadavkou po reformách s cieľom osloviť širšiu základňu. *Združenie al-Ahālī* sa však nestalo politickou stranou; pokračovalo v práci prostredníctvom jednotlivcov a v tom spočívala jeho slabosť. Keďže nemalo pevnú štruktúru ani organizáciu, a zatiaľ ani podporu radových voličov (elektorát), bolo náchylné na využívanie zo strany silnejších.

Priame kroky, ktoré viedli k prevratu Bakra Sidqīho boli držané v najprísnejšej tajnosti a členovia *Združenia al-Ahālī* boli do veci zasvätení až v poslednej chvíli. Asi týždeň pred začatím akcie Bakr Sidqī informoval o pláne prevratu ʿAbdallatīfa Nūriho, veliteľa 1. divízie a zaistil si jeho spoluprácu. Keď bolo na úrovni armády všetko pripravené, Hikmat Sulajmān oboznámil s plánom prevratu vedúcich predstaviteľov *Združenia al-Ahālī* a požiadal ich o podporu.⁴⁵ Poukázal na to, že rozhodnutie armády poskytuje *Združeniu* dobrú príležitosť, aby uskutočnilo svoje reformy, zdôraznil však, že ani záporné stanovisko už nezastaví akciu armády. Uistil ich, že armáda sa stiahne do kasární hneď po zvrhnutí vlá-

40 Spočiatku *Združenie al-Ahālī* vyzývalo na posilnenie parlamentného systému. V roku 1934 boli myšlienky *Združenia*, spoločne označené ako *Šaʿbīja* (populizmus) – na predchádzanie obvinení z komunizmu – metodicky a premyslene vyjadrené v dvojväzkovom diele ʿAbdalfattāha Ibrāhīma, člena *Združenia*, ktorý sa stal ľavicovým socialistom počas štúdia na Columbia University, USA. Hoci jeho myšlienky boli marxistické, zdôrazňoval blahobyť všetkého ľudu bez rozdielu triedneho pôvodu a neurobil žiaden otvorený útok na posvätné inštitúcie rodiny a islámu.

41 Noviny po prvý raz vyšli v januári 1932, ale často sa stávali terčom cenzúry alebo úplného zastavenia úradmi. In: TARBUSH, ref. 10, s. 130.

42 Al-ČĀDIRČĪ, Kāmīl: *Muḏakkirāt Kāmīl al-Čādirčī wa tārīḥ al-Hizb al-watani ad-dimuqrāti*. (Spomienky Kāmila al-Čādirčīho a dejiny *Národnodemokratickej strany*). Bejrút, Dār at-taliʿa 1970, s. 23-24.

43 Ad-DARRĀDŽĪ, ʿAbd: *Džāʿfar abū at-Timman wa dawruhu fi al-haraka al-wataniya fi al-Iraq, 1908 – 1945*. (Džāʿfar abū at-Timman a jeho úloha v národnom hnutí v Iraku). Bagdad, Dār al-hurrija li-t-tibāʿa 1978, s. 337-339.

44 BATATU, Hanna: *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq: a Study of Iraq's Old Landed and Commercial Classes and of its Communists, Baʿthists and Free Officers*. Princeton, Princeton : University Press 1978, s. 297.

45 Ad-DARRĀDŽĪ, ref. 43, s. 424-426.

dy.⁴⁶ Vodcovia *Združenia* spočiatku zjavne váhali, než sa pripojili k vojenskému prevratu. O otázkach súvisiacich s prevratom však diskutovali veľmi podrobne, lebo sa obávali, že keď prevrat povedú dôstojníci armády, hrozí nebezpečenstvo nastolenia vojenskej diktatúry. Hikmat Sulajmān sa snažil presvedčiť svojich kolegov v *Združení*, že po páde súčasnej vlády sa armáda stiahne a administratívu prenechá novej vláde. Podarilo sa mu presvedčiť väčšinu členov vedenia, že armáda nehodlá zasahovať do politiky, a že *Združenie* tak bude mať bezprecedentnú príležitosť uplatniť svoje reformné myšlienky v praxi.⁴⁷ Keď im oznámil, že ho vojaci požiadali, aby text vyhlásenia k ľudu a list adresovaný kráľovi zostavili členovia *Združenia*, definitívne sa rozhodli pripojiť k sprisahaniu. Niektorí vedúci členovia *Združenia* sa neskôr snažili svoje nezvyčajné rozhodnutie ospravedlniť.⁴⁸

* * *

Motívy Bakra Sidqīho na uskutočnenie prevratu boli podobne ako motívy Hikmata Sulajmāna rôznorodé. Určite v nich hrali rozhodujúcu úlohu osobné ambície, keďže bol mužom so silnou a pánovitou povahou. Študoval na tureckých, nemeckých a britských štábných akadémiách a okrem arabčiny hovoril viacerými jazykmi. Hoci bol zavalitej postavy a mal nadváhu, bol veľmi aktívny a hodne cestoval. Neznášal tých, ktorí mu prekážali pri naplňaní vlastných ambícií.⁴⁹ V armáde získal najvyššiu dosiahnuteľnú hodnosť a funkciu, ale nádeje na ďalší postup sa rozplývali, keďže funkciu náčelníka generálneho štábu zastával brat predsedu vlády. Pokiaľ Tāhā al-Hāšimī zastával túto funkciu, nikto iný nemal možnosť získať toto významné postavenie. V období pred prevratom bol Bakr Sidqī znechutený aj tým, že mu britské veľvyslanectvo dvakrát zamietlo žiadosť navštíviť Britániu. Nepáčilo sa mu, že viacerí muži, ktorých považoval v porovnaní s vlastnou osobou za menej spôsobilých, zastávali významnejšie funkcie ako on. Náčelníkovi generálneho štábu sa sťažoval na nevhodné správanie Nūriho as-Sa‘īda a Dža‘fara al-‘Askariho a spytoval sa, či nie je na čase, aby „*sa ich krajina zbavila*“.⁵⁰ Nevôľu prejavil tým, že svojmu nadriadenému odovzdal žiadosť o odchod z armády, ale žiadosť bola zamietnutá. Je zrejmé, že nespokojnosť ho doviedla k rozhodnutiu zorganizovať protivládny prevrat.⁵¹

Bakr Sidqī sa zaujímal aj o reformu armády, lebo bol pevne zviazaný s jej záujmami. Chcel, aby sa armáda rozšírila a zmodernizovala a nepáčilo sa mu, že úsilie Tāhā al-Hāšimīho, ako NGŠ, sa týka viac politických ako vojenských otázok. Ambiciózny Bakr Sidqī musel cítiť, že má len malú nádej stať sa NGŠ, keď Tāhā al-Hāšimī vykonáva túto funkciu už sedem rokov.⁵² Veliteľ 1. divízie, generálporučík ‘Abdallatīf Nūrī bol zasa rozhorčený tým, že vláda zamietla jeho žiadosť o zaplatenie naliehavého liečenia, ktoré chcel podstúpiť v Anglicku. Svoju sťažnosť napísal v liste ministrovi obrany Dža‘farovi al-‘Askarīmu necelé dva týždne pred prevratom.⁵³ Mal na to vážne dôvody, keď vezmeme do úvahy štedré výdavky vlády na liečenie syna ministra zahraničných ve-

46 PENROSE, Edith and E. F. PENROSE: *Iraq: International Relations and National Development*. London : Ernest Benn Limited 1978, s. 88.

47 AL-HASANĪ, ref. 11, s. 207-208.

48 DŽAMĪL, Husajn: *Al-hajāt an-nijābija fi al-‘Irāq, 1925 – 1946*. (Parlamentný život v Iraku). Bagdad, Maktabat al-Muṭannā 1982, s. 253-258.

49 TARBUSH, ref. 10, s. 125.

50 AL-HĀŠIMĪ, Tāhā: *Muḏakkirāt Tāhā al-Hāšimī, 1919 – 1943*. (Spomienky Tāhā al-Hāšimīho). Bejrút, Dār at-talī‘a 1967, s. 156.

51 AL-HĀŠIMĪ, ref. 50, s. 158.

52 TARBUSH, ref. 10, s. 126.

53 Tento list je citovaný in: AL-HASANĪ, ref. 11, s. 206.

cí Nūrīho as-Sa‘īda.⁵⁴ Nádeje Bakra Sidqīho na zavedenie zmien v armáde podľa jeho predstáv, sa nemohli uskutočniť bez odstránenia ministerského predsedu a celej vlády. Preto, keď Hikmat Sulajmān začiatkom jesene 1936 po prvý raz spomenul myšlienku prevratu Bakrovi Sidqīmu, jeho návrh padol na úrodnú pôdu.

NGŠ, brigadier gšt. Tāhā al-Hāšimī, plánoval na začiatok novembra 1936 uskutočnenie rozsiahlych manévrov armády v oblasti východne od Bagdadu. V októbri Tāhā al-Hāšimī, predtým ako odišiel na zahraničnú služobnú cestu, poveril Bakra Sidqīho, veliteľa 2. divízie v Kirkūku, aby ho zastupoval.⁵⁵ Bakr Sidqī sa rozhodol využiť príležitosť, aby viedol povstanie s cieľom využiť armádu proti vláde Jāsīna al-Hāšimīho, aby ju prinútil odstúpiť. Plánoval pochodovať na Bagdad ešte pred začatím plánovaných manévrov. Z toho dôvodu Bakr Sidqī 25. októbra navštívil veliteľa 1. divízie ‘Abdallatifa Nūrīho a obaja viedli dôverné rozhovory o podrobnostiach akcie.⁵⁶ Všetky potrebné prípravy boli urobené v úplnej tajnosti medzi 26. a 28. októbrom. Obaja velitelia podpísali 27. októbra kráľovi list (vo forme petície), v ktorom požadovali odstúpenie vlády Jāsīna al-Hāšimīho. List bol poslaný tajne kuriérom Hikmatovi Sulajmānovi, ktorý ho mal osobne odovzdať kráľovi v deň začatia akcie. Obaja velitelia vydali aj „vyhlásenie“ pre bagdadské obyvateľstvo, ktoré podpísal Bakr Sidqī.⁵⁷ Vojenské jednotky nazvané „Národná reformná sila“ (Al-qūwa al-watanīja al-islāhīja), mali pochodovať na Bagdad pod velením Bakra Sidqīho.

Postavenie kráľa Ġazīho bolo počas vlády Jāsīna al-Hāšimīho čoraz zložitejšie. Jeho vzťahy s viacerými členmi vlády boli napäté a vzťahy s britskými diplomatmi, aj keď navonok srdečné, boli poznačené vzájomnou nedôverou, a dokumenty *Foreign Office* odhalujú otvorené nepriateľstvo voči kráľovi. Napr. v júli 1936 sa na *Foreign Office* potichu diskutovalo, že možno bude potrebné donútiť kráľa k abdikácii, a vážne sa analyzovali výhrady voči jeho možným náhradníkom.⁵⁸ Kráľovi chýbala zásadná podpora Británie a musel bojovať proti pokusom Jāsīna al-Hāšimīho a Nūrīho as-Sa‘īda kontrolovať jeho život.⁵⁹ Monarcha v takejto pozícii sa ľahko mohol pozeráť na armádu, kde bol ešte stále veľmi populárny, ako na jedinú inštitúciu, ktorá by mohla spôsobiť zmenu vlády. Vlády schopnej pevne vládnuť krajine a znížiť jej závislosť od Británie.⁶⁰ Aj keď nie sú dôkazy o priamej kráľovej účasti na prevrate, veľa skutočností poukazuje na to, že keď sa prevrat podaril, mal jeho otvorenú podporu.

V stredu 28. októbra generál ‘Abdallatīf Nūrī opustil divíziu a odišiel do Bagdadu, aby zisťoval, či správy o pripravovanom prevrate neprenikli do vládnych kruhov, ale všetko bolo pokojné. Navštívil Hikmata Sulajmāna a odovzdal mu list pre kráľa podpísaný obidvoma velitelmi a výtlacky letákov s vyhlásením pre obyvateľstvo, ktoré mali byť na druhý deň ráno vyhadzované z lietadiel nad Bagdadom.⁶¹ Odovzdal aj rozkaz pre pplk. Muhammada ‘Aliho Džawāda, veliteľa IRAF a dôverného priateľa Bakra Sidqīho, aby poslal niekoľko lietadiel do tábora 2. divízie s dostatočnou zásobou paliva a vyzbrojených bombami. Počas ďalšej noci sa vybrané jednotky premenované na Národnú reformnú silu premiestnili k Ba‘qūbe, mestu ležiacemu necelých 70 km severne od Bagdadu, kde si urobili prestávku, aby 29. októbra ráno pokračovali v pochode na hlavné mesto. Udalosti smerovali k vyvrcholeniu, ktoré

54 Cit. in: TARBUSH, ref. 10, s. 127.

55 BE‘ERI, Eliezer: *Army Officers in Arab Politics and Society*. Jerusalem, Keter Publishing House 1969, s. 15.

56 KHADDURI, ref. 9, s. 81.

57 ŠABĪB, ref. 26, s. 117.

58 FO 371/20017 „Possible alternatives to the present King of Iraq“ J. G. Ward (Baghdad) to FO Eastern Department, 20 July 1936.

59 Az-ZUBAJDĪ, ref. 27, s. 133-137.

60 TARBUSH, ref. 10, s. 134.

61 AL-HASANĪ, ref. 25, s. 210.

skoro všetkých mimoriadne prekvapilo.⁶² Vedúci predstavitelia *Združenia al-Ahālī* muse-
li prežiť poslednú noc v úzkosti a obavách, či vláda v poslednej chvíli neodhalí sprisahanie,
ale vo štvrtok 29. októbra ráno zistili, že život v Bagdade prebieha normálne. Hneď ráno sa
zišli v dome Džaʿfara abū at-Timmana, kde čakali ako celé sprisahanie dopadne.⁶³ Hikmat
Sulajmān tam, samozrejme, nebol, lebo sa chystal odovzdať kráľovi list od armády.

Ráno o 8,30 h sa nad Bagdadom objavili tri lietadlá IRAF zhadzujúce letáky s vyhlásením po-
žadujúcim odstúpenie vlády Jāsīna al-Hāšimīho, vymenovanie Hikmata Sulajmāna za predsedu
vlády a vysvetľujúce príčiny nespokojnosti. Národná reformná sila pod velením Bakra Sidqīho
začala svoj „pochod na Bagdad“. Kráľ dostal do rúk jeden leták, ktorý mu priniesol vedúci krá-
ľovskej kancelárie Rustum Hajdar.⁶⁴ So zmiešanými pocitmi čítal nasledujúci text:

Vznešený iracký ľud,

Armáda pozostávajúca z Vašich synov už má dosť pomerov, za ktorých trpíte preto, lebo súčasná vláda sa stará len o seba a svoje osobné ciele bez toho, aby venovala pozornosť Vám a Vaším potrebám. Preto žiada Jeho Veličenstvo kráľa, aby odvolal súčasnú vládu a vytvoril vládu z oddaných synov ľudu pod vedením Hikmata Sulajmāna, ktorý požíva najväčšiu úctu za čestné postoje. Keďže účelom tejto žiadosti je iba Vaše dobro a upevnenie postavenia Vašej krajiny, určite podporíte svojich bratov, príslušníkov armády a ich veliteľov celou svojou mocou, veď na moc ľudu sa v zlých dobách vždy možno spolať.

A pre Vás, úradníci, sme bratmi a kolegami v službe štátu, ktorý všetci chceme urobiť štátom ochraňujúcim záujmy krajiny a jej obyvateľov, konajúcim predovšetkým v službách ľudu. Určite urobíte to, čo Vám káže povinnosť, ktorá nás prinútila predložiť žiadosť nášmu kráľovi pre záchranu krajiny zo súčasnej situácie. Bojkotujte nespravodlivú vládu a opustite svoje kancelárie, kým sa nevytvorí vláda, na ktorú budete môcť byť hrdí. Armáda nechtiac bude musieť prijať účinné opatrenia, ktoré môžu spôsobiť materiálne a morálne škody tým, ktorí neprijmú túto úprimnú výzvu.

*Veliteľ Národnej reformnej sily
generálporučík Bakr Sidqī al-ʿAskarī*

Keď sa správa dostala k Jāsīnovi al-Hāšimīmu okamžite sa ponáhlal do úradu a telefonicky sa spojil s Bakrom Sidqīm. Pokúšal sa ho presvedčiť, aby zastavil akciu, ale Bakr Sidqī mu odpovedal, že „*akcia prebieha s vedomím a súhlasom kráľa*“.⁶⁵ Nato Jāsīn al-Hāšimī okamžite zvolal zasadnutie vlády, ale ešte nebolo prijaté žiadne rozhodnutie keď ho kráľ pozval do paláca na poradu. Kráľ Ġāzī, keď bol informovaný o vzbure v armáde, pozval britského veľvyslanca sira Archibalda Clarka Kerra (neskôr lord Inverchapel) na konzultáciu. Veľvyslanec prišiel do paláca az-Zuhūr o 9,45 hod. a videl, že kráľ je nervózny a nevie, čo robiť. Kráľ povedal, že ani neschválil akciu armády, ani nežiadal ministrov, aby sa postavili na odpor. Veľvyslanec navrhol zvoliť zasadnutie vlády do paláca zdôrazňujúc, že armáda nemá zasahovať do politiky.⁶⁶ Bolo potrebné zistiť, aké zámery má Hikmat Sulajmān a postupovať ústavnou cestou.

Ministerský predseda a ministri, prekvapení touto úplne nečakanou zmenou udalostí, sa vybrali do paláca okrem ministra vnútra Rašīda ʿĀlīho al-Kajlānīho, ktorý radšej zostal v úrade,

62 MARR, ref. 37, s. 71.

63 Ad-DARRĀDŽĪ, ref. 43, s. 427.

64 ŠABĪB, ref. 26, s. 123; KHADDURI, ref. 9, s. 84; preklad textu do slovenčiny: autor štúdie.

65 FARADŽ, ref. 27, s. 137.

66 FO 371/20014 from Archibald Clark Kerr (Baghdad) to Anthony Eden FO London, 2 November 1936.

aby udržiaval poriadok a vydával inštrukcie provinčným guvernérom (mutasarřif) ako riešil situáciu. Minister obrany generálporučík Dža'far al-Askarī prišiel neskôr, lebo sprevádzal svojho kolegu afgánskeho ministra obrany Šaha Mahmūda Chāna, ktorý bol na návšteve v Iraku.⁶⁷ Na schôdzi bola veľmi napätá diskusia, zápisnica sa nerobila, a tak chýba priame svedectvo vyhlásení prítomných. Podľa historika Madžida Chaddūriho, Jāsīn al-Hāšimī, keď hodnotil politickú situáciu, pripustil, že existovala opozícia voči jeho vláde, ale vzburá v armáde bolo to posledné, na čo by bol pomyslel, a navyše od Bakra Sidqīho.⁶⁸ Povedal, že krátko pred príchodom do paláca telefonoval s Bakrom, ktorý ho vraj uistil, že „akcia prebieha s vedomím a schválením kráľa“.⁶⁹

Kráľ, prirodzene, bez váhania kategoricky poprel vznesené obvinenie. Aj v Bagdade sa už začali šíriť nepodložené fámy, že kráľ je v spojení s vodcami rebélie, lebo túži zbaviť sa režimu Jāsīna al-Hāšimīho a Rašīda 'Alīho al-Kajlāniho. Keďže kráľ spomenutých politikov neznášal, Bakr Sidqī a jeho spoločníci si boli istí, že bude voči nim zhovievavý. Je známe, že Bakr Sidqī oznámil v liste odovzdanom kráľovi ráno 29. októbra akciu armády a uistil ho lojalitou armády voči trónu.⁷⁰ Aj to mohlo byť príčinou vyhlásenia Bakra Sidqīho predsedovi vlády počas telefonického rozhovoru, že „akcia sa uskutočňuje s vedomím a súhlasom kráľa“. V súvislosti s otázkou, či kráľ vopred vedel o plánovanej akcii, je pravdepodobné, že vodcovia prevratu nepovažovali za potrebné zasvätiť mladého kráľa do akcie skôr ako sa začala.

Jāsīn al-Hāšimī navrhoval postaviť sa pokusu o prevrat na odpor a domnieval sa, že pomocou jednotiek v provinciách by bol schopný pokus zmariť. Keď kráľ k tomu nezaujal stanovisko, premiér usúdil, že nesúhlasí s odporom. Vyhlásil, že je ochotný odstúpiť z funkcie za predpokladu, že Hikmat Sulajmān ho ubezpečí o „čestných zámeroch“. Velvyslanec navrhol pozvať Hikmata Sulajmāna na schôzdu a prerokovať s ním situáciu. Potom odišiel, ale požiadal Jāsīna al-Hāšimīho a Nūrīho as-Sa'īda, aby ho po schôdzi navštívili.⁷¹ Počas konania schôdze bol Hikmat Sulajmān na ceste do paláca, aby list oboch veliteľov odovzdal kráľovi. Po príchode do paláca ho vedúci kráľovskej kancelárie Rustum Hajdar pozval na poradú, ale on sa jej odmietol zúčastniť. Obmedzil sa iba na odovzдание listu pre kráľa v prítomnosti niekoľkých dôstojníkov, ktorých označil za svedkov,⁷² a vzápätí odišiel.

V liste obaja velители poukazovali na to, že vládni politici bezohľadne presadzujú osobné záujmy na úkor záujmov krajiny, a dokonca útočia aj na trón. Zdôraznili skutočnosť, že armáda, dôstojníci aj vojaci, vždy plnili rozkazy vydávané v kráľovom mene, vedení vernosťou k najvyššiemu veliteľovi. Situácia sa však výrazne zhoršila, pokračujú nepokoje, pričom politika vlády sa nemení, vládne bezprávie a šíri sa chudoba. Armáda, ktorej nie sú ľahostajné záujmy krajiny, sa nemôže nečinne prizerať na túto ťažkú situáciu, ktorá vedie ku krachu. Preto žiadajú, aby kráľ zachránil krajinu tým, že do troch hodín odvolá súčasnú vládu a vytvorí vládu z oddaných synov ľudu, na čele s Hikmatom Sulajmānom. V prípade, že vláda nesplní rozkaz, armáda, ktorá je stále oddaná kráľovi a krajine, splní svoju povinnosť v prospech všeobecného záujmu.⁷³

Kráľove zlé predtuchy sa rozplynuli, keď dostal list s ubezpečením o lojalite armády voči trónu, ktorý podpísali Bakr Sidqī a 'Abdallatif Nūrī. Kráľ si robil starosti o vlastnú budúcnosť a ne-

67 ŠABĪB, ref. 26, s. 139.

68 KHADDURI, ref. 9, s. 85.

69 „Jeho Veličenstvo sa bude veľmi tešiť akcii svojej lojálnej armády“, mal vraj Bakr Sidqī povedať Jāsīnovi al-Hāšimīmu počas telefonického rozhovoru. Cit. in: JAZBAK, Jūsuf Ibrāhīm: *Al-muharrirūn*. (Osloboditelia). Bejrūt, Matba'at al-ittihād b. d., s. 137; Al-HASANĪ, ref. 25, s. 216.

70 KHADDURI, ref. 9, s. 87.

71 Al-HASANĪ, ref. 25, s. 216.

72 ŠABĪB, ref. 26, s. 123-124.

73 Text listu in: Al-HASANĪ, ref. 25, s. 217.

bol si istý, aké stanovisko má zaujať, ale nechcel organizovať odpor: určite nezabudol na predošlé trpké skúsenosti s predsedom vlády. Teraz, keď bolo jasné, že cieľom rebélie je vymeniť vládu, a nie kráľa, Ġāzī začal uvažovať o možných výhodách odvolania vlády Jāsīna al-Hāšimīho. Reakcie zo strany vlády boli rozličné a premiér, keď sa mu nepodarilo dohodnúť s vodcami vzbury, mohol sa buď postaviť na odpor silou alebo odstúpiť. S pokračujúcou diskusiou sa Bakr Sidqī blížil k hlavnému mestu na čele osemdesiatich nákladných áut plných vojakov a dôstojníkov oboch divízií.⁷⁴ Aby ukázal, že to myslí vážne, povolil demonštráciu sily nad Bagdadom, a letectvo zhodilo niekoľko bômb, ktoré dopadli blízko predsedníctva vlády a ministerstva vnútra, pričom zabili jednu osobu a šesť zranili.⁷⁵ Aj táto akcia urýchlila rozhodnutie premiéra odstúpiť.

Jāsīn al-Hāšimī nemal na výber, a tak predložil demisiu svojej vlády. Stojí za zmienku, že v liste prejavil poslušnosť a lojalitu voči kráľovi a krajine, a uviedol, že odstupuje neochotne pod hrozbou zbrani, a nie preto, lebo kráľ si želal jeho odstúpenie. Jeho abdikačný list znie takto:

Bagdad 29. októbra 1936

Môj vznešený pane,

Vaše Veličenstvo dobre vie, že súčasná vláda sa usilovala zo všetkých síl zaistiť poriadok v krajine a využila všetky možné prostriedky, aby dostala kráľovstvo na takú úroveň, ktorá mu pomôže uskutočniť očakávaný pokrok v súlade s medzinárodnou situáciou. Ukázalo sa však, že nedostatok skúsenosti a chamtivosť viedli (mužov) zodpovedných za obranu tejto krajiny k tomu, aby začali akciu, o ktorej si myslím, že povedie k nedobrym výsledkom. Keď som s kolegami rozoberal situáciu, ukázalo sa vhodné vyhnúť sa tomu, aby bola krajina vystavená hrozbe vnútorných nepokojov. Preto sa náhlím predložiť Vášmu Veličenstvu svoju demisiu a dúfam jej prijatím ma zbavíte bremena vlády. Prosím Všemohúceho, aby Vaše Veličenstvo ochránil od nebezpečenstva a viedol ho k rozkvetu krajiny.

Váš úctivý služobník: Jāsīn al-Hāšimī⁷⁶

Kráľ okamžite prijal demisiu Jāsīna al-Hāšimīho a potom pozval Hikmata Sulajmāna, aby zložil novú vládu.⁷⁷ Zdalo sa, že touto demisiou sa kríza skončila, ale vyskytol sa jeden otrasný incident, ktorý vzrušil verejnosť, zhrozil Britov, znechutil nového predsedu vlády a mal vážne dôsledky na nasledujúce udalosti. Išlo o náhle a nečakané rozhodnutie Bakra Sidqīho zavraždiť ministra obrany Džaʿfara al-ʿAskariho.

Džaʿfar al-ʿAskarī skôr než odišiel na schôdzu do paláca, z vlastnej iniciatívy ako minister obrany, poslal viacero rozkazov vyšším dôstojníkom, v ktorých ich naliehavo žiadal, aby zastavili všetky akcie, kým ich nenavštívi.⁷⁸ Tieto rozkazy odovzdal jednému dôstojníkovi, ktorý ich mal osobne odovzdať adresátom. Dotyčný dôstojník však odovzdal tieto rozkazy vzbúrencom, a to vzbudilo pozornosť Bakra Sidqīho, lebo vzhľadom na popularitu ministra obrany medzi vojakmi a dôstojníkmi to mohlo spôsobiť nepríjemnosti. Ďalší krok stál Džaʿfara al-ʿAskariho život: potom, čo vydal rozkazy dôstojníkom, odišiel do paláca a zúčastnil sa na schôdzi vlády. Je zná-

74 Cit. in: TARBUSH, ref. 10, s. 123.

75 Trojhodinový časový limit uvedený vo vyhlásení vypršal o 11.30 hod. dopoludnia. Následne päť lietadiel irackého letectva pod velením Muhammada ʿAliho Džawāda sa znova objavilo nad Bagdadom a zhodilo štyri bomby: jednu pred predsedníctvo vlády, druhú pred budovu parlamentu, tretiu blízko domu Jāsīna al-Hāšimīho, a štvrtá padla do rieky Tigris. In: AL-HASANĪ, ref. 25, s. 217-218.

76 Text listu in: AL-HASANĪ, ref. 125, s. 218; preklad listu do slovenčiny: autor štúdie.

77 AL-HASANĪ, ref. 25, s. 219.

78 ŠABĪB, ref. 26, s. 127-128; AL-HASANĪ, ref. 25, s. 221-223.

me, že bol za odstúpenie vlády a že nebol horlivým stúpencom Jāsina al-Hāšimího ani jeho politiky. Nevidel však dôvod, aby armáda postupovala na Bagdad, keď sa vláda už rozhodla odstúpiť. Naliehal preto na kráľa, aby napísal osobný list Bakrovi Sidqīmu so žiadosťou, aby armáda zastavila postup na Bagdad.⁷⁹ Táto akcia sotva mohla zabrániť prevratu, ale Bakr Sidqī bol presvedčený, že je to manéver na jeho zmarenie. Navyše Džaʿfar al-ʿAskarī napriek tomu, že ho kolegovia odrádzali, nástojil na tom, aby sa mohol stretnúť s Bakrom Sidqīm a jeho jednotkami.

Bol to odvážny krok a mladý kráľ Ġāzī sa neúspešne pokúšal odhovoriť od tohto kroku.⁸⁰ Zdá sa, že Džaʿfar al-ʿAskarī nepredvídal neblahé následky toho, že jeho predošlé rozkazy na zastavenie akcie armády mohli byť odhalené a mohli obrátiť hnev vodcov rebélie proti nemu. Bol rozhodnutý – spoliehajúc sa na svoju popularitu – že uskutoční svoju misiu a osobne odovzdá kráľov list Bakrovi Sidqīmu.⁸¹ V liste bolo napísané:

Milý Bakr Sidqī

Tento list Vám odovzdá Džaʿfar al-ʿAskarī, ktorý príde za Vami osobne, aby s Vami prediskutoval situáciu. Bol som práve informovaný, že niekoľko lietadiel zhodilo tri bomby. Bol som veľmi prekvapený touto novou akciou, keď som Vám telefonicky oznámil, že treba zastaviť všetky akcie kým nevyriešim súčasnú situáciu. Každá ďalšia akcia bude mať nepochybne neblahé následky pre budúcnosť krajiny a povesť armády, pretože na takú akciu neexistuje žiaden dôvod. Ďalšie podrobnosti Vám poskytne Džaʿfar.

29. októbra 1936.

Ġāzī, hlavný veliteľ

Ozbrojený iba revolverom sa Džaʿfar al-ʿAskarī vydal na stretnutie s Bakrom Sidqīm a postupujúcimi vojskami. Správa o jeho odchode dostihla Bakra Sidqīho skôr ako prišiel. Tento pokojný krok bol preto označený ako ďalší pokus prekaziť prevrat. Bakr Sidqī, ktorý dostal do rúk rozkazy poslané ministrom, sa zrejme obával, že Džaʿfar al-ʿAskarī by mohol zmariť prevrat. Náhle sa ho zmocnila zúrivosť a rozhodol sa, že sa ho zbaví. Nikto nemal odvahu zastreliť populárneho ministra obrany, ale to nezastavilo Bakra Sidqīho: okamžite vydal rozkazy štyrom dôstojníkom, ktorí museli poslúchnuť svojho veliteľa. Keď sa Džaʿfar al-ʿAskarī priblížil k predsunutej stráži, presadili ho do iného vozidla a odviezli do púšte, tam ho zastreli a na mieste pochovali.⁸² Kráľov list, ktorý niesol, si potom Bakr Sidqī s nevôľou prečítal, pokrčil a zahodil. Vražda v každom prípade vynesla Bakrovi Sidqīmu nielen nepriateľstvo väčšiny politikov, ale aj veľkého počtu dôstojníkov, ktorí nastúpili do ozbrojených síl pod dohľadom Džaʿfara al-ʿAskariho.⁸³

Postup Džaʿfara al-ʿAskariho bol kritizovaný z toho dôvodu, že bol členom vlády, proti ktorej armáda povstala, a preto bolo veľmi nebezpečné ísť na stretnutie so vzbúrenými veliteľmi. Džaʿfar al-ʿAskarī sa nepochybne spoliehal na svoju popularitu medzi dôstojníkmi armády, ale v týchto vypätých podmienkach mu to zrejme nestačilo zachrániť život. Pre Bakra Sidqīho a jeho dôstojníkov to bola otázka života a smrti, a preto si nemohli dovoliť vylúčiť možnosť zrady,

79 MUHAMMAD, ref. 8, s. 194; ŠABĪB, ref. 26, s. 131-132.

80 ŠABĪB, ref. 26, s. 131.

81 MUHAMMAD, ref. 8, s. 195-196; preklad listu do slovenčiny: autor štúdie.

82 Tamže, s. 199.

83 Telo Džaʿfara al-ʿAskariho bolo zahrabané tam kde bol zastrelený, neďaleko starého zavlažovacieho kanála severovýchodne od Bagdadu a zostalo tam do 4. októbra 1937. Vláda Džamīla al-Midfaīho, ktorá nastúpila po vláde Hikmata Sulajmāna, hneď na začiatku pôsobenia rozhodla, že telo zavraždeného ministra bude prenesené do kráľovského mauzólea v Bagdade. In: Al-HASANĪ, ref. 25, s. 226.

najmä vo svetle predošlých rozkazov ministra obrany.⁸⁴ Historici sa zhodujú v tom, že kráľov list mal Bakrovi Sidqīmu doručiť mladší dôstojník, a nie minister obrany, ktorý tým vyvolal zbytočné podozrenie. Na druhej strane, keďže Džaʿfar al-ʿAskarī nebol horlivým stúpencom Jāsīna al-Hāšimīho, ba dokonca jeho politiku ani neobhajoval, jeho zavraždenie bolo politickou chybou.⁸⁵ Od samého začiatku tento incident vrhol tieň politického zločinu na hnutie, ktoré tvrdilo, že chce ukončiť tyranu despotickej vlády, nehovoriac už o tom, že príbuzní a priatelia Džaʿfara al-ʿAskarīho sa stali úhlavnými nepriateľmi vlády, ktorú priviedol k moci štátny prevrat. Bolo irániou osudu, že Džaʿfar al-ʿAskarī, ktorý bol v roku 1921 prvým ministrom obrany Iraku, sa stal prvou obeťou armády, keď povstala.⁸⁶

Napriek všetkému úsiliu zastaviť postup armády na Bagdad, Bakr Sidqī trval na tom, že vstúpi do hlavného mesta na čele víťaznej Národnej reformnej sily a chcel vylúčiť každú možnosť na odpor. Jednotky armády vstúpili do Bagdadu o 5. hod. popoludní a Bakr Sidqī kráčal na čele vojenskej prehliadky víťazov ulicami Bagdadu podľa vzoru Mussoliniho pochodu na Rím.⁸⁷ Ľudia nadšene pozdravovali vojakov, a táto prehliadka ukončila krízu. Ukončila aj fámy o možnom vzniku občianskej vojny. Bakr Sidqī – uprostred jasotu ľudí, ktorí ho nadšene vítali ako svojho záchrancu – postupoval k ministerstvu vnútra, kde sa Hikmat Sulajmān a jeho prívrženci zišli, aby rokovali o konečnom zložení novej vlády, ktorá vznikla už v ten večer. Zakrátko predseďa vlády poslal nótu britskému veľvyslancovi, v ktorej tlmočil želanie vlády udržiavať doterajšie priateľské vzťahy s britskou vládou a tešiť sa podpore britského veľvyslanectva.⁸⁸ Čo sa týka Britov, z ich dokumentov jasne vyplýva, že boli prekvapení a zohrali mizivú úlohu pri riešení konfliktu, okrem rady predošlej vláde, aby zabránila pochodu armády na hlavné mesto.⁸⁹

Počas večernej oslavy Bakr Sidqī naznačil Hikmatovi Sulajmānovi, že by najradšej nechal zabiť Nūrīho as-Saʿīda, Jāsīna al-Hāšimīho a Rašīda ʿĀliho al-Kajlāniho, ale premiér odmietol túto myšlienku. Po oslave Hikmat Sulajmān navštívil kráľa a informoval ho o Bakrovom zámere, preto kráľ okamžite poslal svojho pobočníka k ohrozeným politikom so správou, aby neodkladne opustili krajinu.⁹⁰ Boli informovaní, že nová vláda nie je schopná zaručiť ich bezpečnosť, keby zostali v krajine. Nūrī as-Saʿīd utiekol do exilu v Britmi ovládanom Egypte a stal sa kráľovým najhorším nepriateľom.⁹¹ Jāsīn al-Hāšimī a Rašīd ʿĀli al-Kajlāni cez Sýriu utiekli do Bejrútu nasledovaní viacerými spoločníkmi. Jāsīn al-Hāšimī zomrel v libanonskom exile na infarkt 21. januára 1937,⁹² ale Nūrī as-Saʿīd a Rašīd ʿĀli al-Kajlāni sa neskôr vrátili, aby hrali poprednú úlohu v politickom živote svojej krajiny.

* * *

Prevrat bol významným míľnikom irackých dejín. Urobil kritický prielom do ústavy už aj tak oslabenej vodcami *Strany národného bratstva* a otvoril brány zasahovaniu armády do politiky. Armáda okúsila moc a postupne začala ovládať politické záležitosti. Tento vojenský prevrat bol

84 ŠABĪB, ref. 26, s. 133.

85 BARRĀK, Fādīl: *Dawr al-džajš al-ʿirāqī fi hukūmat ad-difāʿ al-watanī, wa al-harb maʿa Britānījā ʿām 1941*. (Úloha irackej armády vo vláde národnej obrany a vojna s Britániou v roku 1941). Bagdad, ad-Dār al-ʿarabīja 1987, s. 197.

86 AHMAD a HUMAJDĪ, ref. 23, s. 106.

87 BEʿERĪ, ref. 41, s. 17.

88 LONGRIGG, ref. 31, s. 250.

89 FO 371/20014 Archibald Clark Kerr (Baghdad) to Anthony Eden (FO), 16 November 1936.

90 FARADŽ, ref. 27, s. 145.

91 Az-ZUBAJDĪ, ref. 27, s. 139-140.

92 AL-HASANĪ, ref. 25, s. 260.

prvým krokom k udalostiam z mája 1941. Zavraždenie Dža‘fara al-‘Askariho, hoci neúmyselné zo strany Hikmata Sulajmāna, vyvolalo osobnú *vendetu*, ktorú proti nemu viedol Nūrī as-Sa‘īd a ktorá na štyri roky otrávil irackú politiku. No najdôležitejším výsledkom prevratu bol fakt, že odstránil vedúce osobnosti bývalej vlády z Iraku. Vyčistil, aj keď len dočasne, politiku od starej vládnucej oligarchie, ktorá ovládala krajinu od jej vzniku v roku 1921. Iba jeden politický veterán, Hikmat Sulajmán, sa dostal do novej vlády. Zdalo sa, že zmena má za následok postupný zánik dovtedajšej elity a naznačila aj možnosť nového smerovania domácej politiky. Avšak veľa záviselo od toho, či rozličné zložky narýchlo uskutočneného prevratu dokážu spolupracovať, a to následne záviselo od nadania a zručnosti muža, ktorý ich dal dohromady – Hikmata Sulajmāna. Ten mal pred sebou nezávideniahodnú úlohu držať armádu mimo politiky, obnoviť ústavné postupy a spustiť základné reformy. Význam, ako aj účinky tohto prevratu, možno spolu so známym irackým historikom Madžidom Chaddūrīm zhrnúť nasledovne:

Po prvé, odstránil vedúce postavenie skupiny umiernených nacionalistov, ktorí práve dosiahli istý stupeň autority a snažili sa udržať zdravú rovnováhu medzi hlásateľmi panarabských ideí a irackými partikularistami. Zmiznutie tejto vedúcej skupiny spôsobilo rozkol a rivalitu medzi dvoma intelektuálnymi prúdmi, ktoré ovplyvnili smerovanie politického vývoja. Predčasná smrť Jāsīna al-Hāšimīho a zavraždenie Dža‘fara al-‘Askariho odstránilo dvoch najvýznamnejších umiernených vodcov, ktorí požívali rešpekt rozličných nacionalistických skupín. Toto vedenie udržiavalo priateľské a korektné vzťahy s mocnosťami, ktoré mali zmluvné vzťahy s Irakom, osobitne s Veľkou Britániou. Odstránenie generálov Jāsīna al-Hāšimīho a Dža‘fara al-‘Askariho, ktorí miernili nacionalistické skupiny, uvoľnilo cestu k moci dvom súperiacim vedúcim osobnostiam, Nūrīmu as-Sa‘īdovi a Rašīdovi ‘Ālīmu al-Kajlānīmu, ktorí vo svojom mocenskom boji presadzovali odlišné stanoviská v zahraničnej politike a ohrozovali samotnú existenciu štátu.

Po druhé, otvoril cestu armáde ako novému faktoru v politike a smeroval k premene vlády na vojenskú diktatúru. Strata vedúcej osobnosti po zavraždení Bakra Sidqīho⁹³ nechala armádu rozdelenú na frakcie a rivalita medzi vysokými armádnymi dôstojníkmi spôsobila, že každá frakcia podporovala inú skupinu civilných politikov. Armáda zo zákulisia naďalej ovplyvňovala smerovanie vnútornej politiky a stala sa prakticky jediným rozhodujúcim faktorom pri vzostupe a páde takmer všetkých vlád medzi rokmi 1937 a 1941. To, prirodzene, spôsobovalo nestabilitu v administratíve a viedlo k opakovaniu vojenských prevratov. Prvý prevrat, aj keď ho vítali ako prostriedok na zbavenie sa nepohodlnej vlády, vytvoril nedobry precedens pre zasahovanie armády do politiky. Toto smerovanie, ktoré nebolo možné zastaviť, viedlo do roku 1941 k šiestim ďalším prevratom, resp. neústavným zmenám vlády.

Po tretie, poskytol reformistom, vznikajúcemu liberálnemu zoskupeniu Iraku, príležitosť vyskúšať si svoj reformný program. Neúspešní boli nie preto, že zle odhadli sily, ktoré ich priviedli k moci, ale najmä preto, lebo krajina nebola ešte na ich reformy pripravená. Treba však pripomenúť, že v roku 1936 liberalizmus stratil pôdu pod nohami nielen v Iraku a na Blízkom východe, ale aj v mnohých západných krajinách, kde nastupovali antidemokratické sily. Fašistické a militaristické myšlienky ovládli predstavivosť mnohých ľudí a liberalizmus bol značne zdiskreditovaný. Odstránenie umiernených reformistov od moci, bolo chápané ako neúspech umierneného prístupu k reformám. To posmelilo ľavicové sily v politickom

93 Skupina vlasteneckých dôstojníkov zavraždila generálporučika Bakra Sidqīho 11. augusta 1937 na mosulskom letisku, keď mal odletieť do Turecka, aby sa ako pozorovateľ zúčastnil cvičenia tureckej armády. In: ŠABĪB, Mahmūd: *Asrār ‘irāqīja wa ‘arabīja wa ‘ālamīja*. (Iracké, arabské a svetové tajomstvá). Bagdad, Manšūrāt Šarikat at-Tājms li-t-tab‘ wa-n-našr al-musāhima 1984, s. 46.

spektre, aby hlásali radikálnejšie reformy, čím pripravili priaznivú pôdu, najmä počas druhej svetovej vojny, na rýchle šírenie komunizmu nielen v Iraku, ale na Blízkom východe.

K. R. SORBY: THE FIRST MILITARY COUP D'ÉTAT IN THE MIDDLE EAST

There is a long tradition of military rule in the Middle East. In the case of Iraq, from the inception of the monarchy there had been a keen interest in organizing a well-disciplined national army of European pattern. The Iraqi army, since its establishment in 1921, proved capable of maintaining internal order and stability. After winning of formal independence in 1930, the army was no longer sufficient for Iraq's national needs because it was deemed necessary that the army should be the guardian of the country's independence as well as the instrument for maintaining internal order. Since mid-twenties the Iraqi cabinets sought to introduce compulsory military service, but Great Britain was opposed to conscription. However, the Iraqi Government began to prepare a draft National Defence Bill which was eventually passed on 15 January 1934.

Meanwhile, another kind of solidarity was beginning to emerge in Baghdad, represented by the group of intellectuals and professionals who deprecated the way in which the ruling elites manipulated elections to their advantage, relied upon informal networks to cement an "establishment" which successfully excluded most other aspirants to power and used their state offices to entrench their positions as major landowners in Iraqi society. The Ahālī group, as it came to be known, began advocacy of social and economic reform, but it roused the suspicions of many who saw the group as a front for the spread of communism. However, the group made no attempt to create a mass movement and its sympathisers came largely from the political and administrative elites, including the officer corps. Here the links between Hikmat Sulaymān and General Bakr Sidqī were to be decisive in shaping the political role of the group, leading to the coup d'état of October 1936 and the overthrow of the government of Yāsīn al-Hāshimī.

In appearing to set himself up as dictator, Yāsīn al-Hāshimī alienated many, including the king, who became increasingly nervous of Yāsīn al-Hāshimī's growing ambitions. More dangerously, he also alienated General Bakr Sidqī. In October 1936 Bakr Sidqī was appointed acting Chief of the General Staff. In collusion with Hikmat Sulaymān and the forewarned leaders of the Ahālī group, on 29 October Bakr Sidqī ordered units under his command to march on Baghdad. At the same time, leaflets were dropped on the capital, announcing that the army had asked the King to dismiss Yāsīn al-Hāshimī and to appoint Hikmat Sulaymān as Prime Minister. Simultaneously, a message to that effect was delivered to the King who forbade any attempt at resistance. The air force heightened the drama by dropping a number of bombs, hastening Yāsīn al-Hāshimī's decision to resign. The King then called on Hikmat Sulaymān to form a government. Ja'far al-Askarī, Yāsīn al-Hāshimī's Minister of Defence, tried to take a message from the King to Bakr Sidqī, requesting that the army stop its march on Baghdad. Bakr Sidqī believed this was part of a ploy to crush the coup and ordered his officers to intercept and kill Ja'far al-Askarī. The murder was promptly carried out, thereby earning Bakr Sidqī the enmity not only of al-Askarī's political associates, but also of a large number of officers who had entered the armed forces under al-Askarī's patronage.